

Т. Головатенко

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання,
Факультету педагогічної освіти
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доктор філософії
t.holovatenko@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0002-7545-3253

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ТРАВМА-ІНФОРМОВАНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ: МЕТААНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК

Анотація. У статті проаналізовано проблему практичної реалізації травма-інформованого підходу на прикладі уроків англійської мови у початкових класах. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою розробкою вітчизняного досвіду практичної реалізації цього підходу в умовах військової агресії та відсутніми дослідженнями компаративного характеру, які б мали на меті адаптацію зарубіжного досвіду до українських реалій.

Стаття має на меті здійснити узагальнений аналіз зарубіжних практик реалізації травма-інформованого підходу на основі метаналізу емпіричних досліджень та запропонувати шляхи його адаптації до специфіки навчання англійської мови в Україні.

З метою отримання даних, автор застосовує якісну методологію дослідження шляхом метаналізу емпіричних даних із застосуванням методу обґрунтованої теорії. Емпіричні дані отримано із джерельних баз ProQuest Dissertations, Scopus, Web of Science (n=155). Результати дослідження структуровано за принципами організації травма-інформованого середовища (створення безпечного середовища; встановлення довірливих ділових стосунків; взаємодопомога; співпраця та взаємоповага; розширення можливостей учасників освітнього процесу; соціальна справедливість). В основі вивчених практик лежать зміни фізичного простору класу, зміни до класного менеджменту та технологізація навчання англійської мови. Шляхи адаптації означених практик структуровано на ті, які передбачають зміни до класного менеджменту та власне методичного характеру зміни. Серед перспектив дослідження теми визначено здійснення компаративного аналізу освітніх програм підготовки вчителів до впровадження травма-інформованого підходу.

Ключові слова: безпека; взаємодопомога; довіра; іноземна мова; підготовка вчителів; початкові класи; співпраця та взаємоповага; травма-інформоване середовище.

© Головатенко Т., 2023

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023

Вступ. Упровадження військового стану в Україні 24.02.2022 р. зобов'язало органи місцевого самоврядування реалізувати низку заходів щодо створення безпечних умов для громадян (Указ Президента України №64/2022 Про введення воєнного стану в Україні). У відповідь на повномасштабне вторгнення російської федерації та впровадження військового стану, Міністерство освіти і науки України рекомендувало призупинити освітній процес у закладах освіти та ввести весняні канікули для учнів (Міністерство освіти і науки, 2022). У березні 2022 р. освітній процес було відновлено у дистанційному режимі (Радіо Свобода, 2022). У закладах освіти було створено укриття з метою забезпечення безпеки учасників освітнього процесу. Проте, на державному рівні не було запропоновано комплексного рішення, яке

стало б відповіддю на безпекові виклики та сприяло створенню психологічного та емоційно безпечного середовища учасників освітнього процесу.

Окрім ініціативи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників було реалізовано у межах Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, просвітницьких заходів Ізраїльської коаліції травми, просвітницьких заходів EdCamp Ukraine, курсів підвищення кваліфікації British Council та курсів підготовки тренерів молодіжних програм із застосування травма-інформованого підходу. Всі ці ініціативи мають на меті ознайомлення слухачів із засадами травма-інформованого підходу та основами психосоціальної підтримки.

Кількість таких ініціатив та охоплення ними педагогічних працівників та студентів педаго-

гічних спеціальностей не є критичною для того щоб стверджувати про системний підхід до створення емоційного та психологічно безпечного середовища закладів освіти. Відтак важливого значення набуває комплексне вивчення зарубіжного досвіду впровадження травма-інформованого підходу, його критичний аналіз та адаптація із урахуванням українських реалій, навчання студентів педагогічних спеціальностей специфіки його впровадження та підвищення кваліфікації педагогічних працівників. На думку автора, створення комплексної екосистеми травма-інформованого середовища у критичній кількості закладів освіти дозволить знизити вплив травматичних подій на всіх учасників освітнього процесу та створити .

Особливої уваги, на думку автора, потребує вивчення специфіки впровадження травма-інформованого підходу на уроках іноземної мови, зокрема англійської мови (далі — АМ). Особливістю уроків іноземної мови є високий рівень комунікативної активності учнів, яка здійснюється мовою, яка вивчається. На думку С. Крашена, це підвищує рівень психологічного стресу (affective filter) учнів, що виявляється у їх тривожності, хвилюванні щодо припущення помилок у мові, яка вивчається, низькому рівні

мотивації до вивчення мови тощо (Lightbown & Spada, 2013, p. 106). З фізіологічної точки зору, хвилювання, тривожність та стрес активізують лобову частку кори великих півкуль головного мозку, яка також відповідає за когнітивні функції. Відтак, саме на уроках іноземної мови рівень стресу для учнів вищий, ніж на інших уроках. Окрім цього, ця ж частина мозку активізується внаслідок травматичних подій (Dombo & Sabatino, 2019, сс. 12-13). Зазначені причини обумовлюють необхідність вивчення особливостей впровадження травма-інформованого підходу із урахуванням специфіки уроків іноземної мови.

Метою статті є здійснити метааналіз зарубіжних практик впровадження травма-інформованого підходу та окреслити шляхи їх адаптації до системи навчання дітей АМ як іноземної у початкових класах.

Запропоноване дослідження ґрунтується на **методології** якісного дослідження із застосуванням обґрунтованої теорії. Збір даних відбувся шляхом адаптації процедури метааналізу даних (Glass, McGaw, & Smith, 1981).

На першому етапі дослідження визначено критерії включення публікацій та здійснено їх збір. Критерії включення даних подано у табл. 1.

Таблиця 1.

Критерії включення даних

Критерій	Включення даних	Обґрунтування
Доступність тексту роботи	Повнотекстовий доступ	Повний текст роботи дозволяє комплексно підійти до аналізу впровадженого авторами інструментарію та отриманих результатів
Тип публікації	Дисертації, статті у наукових журналах	Наявність описаної процедури дослідження та обґрунтованих результатів дослідження дозволяє надалі відтворити умови дослідження та повторити експеримент; публікація містить зразки практичних завдань.
Період публікації	Останні 5 років	Цей період відображає повний цикл навчання у значній частині початкових шкіл світу, тому це збільшує шанси знайти лонгитюдне дослідження питання. Окрім цього, за цей період відбулася світова пандемія коронавірусу, яка змінила освітній ландшафт всіх країн світу та стала спільною травматичною подією, відтак дослідження матимуть релевантний характер.
Мова публікації	Англійська	Вибір мови обумовлено значною кількістю публікацій цією мовою та вільним володінням нею автора.
Тематика за ключовими словами	початкова школа, методологія якісного дослідження, травма, травма-інформований підхід, клас, світова мова, іноземна мова, англійська мова, освітнє середовище, метод, прийом.	Ці ключові слова відображають мету дослідження.

Джерело: складено автором

З метою відображення широкого спектру практик впровадження травма-інформованого підходу в освітній процес, автор обрала 155 досліджень, які формально відповідають критеріям включення. На другому етапі дослідження отримані дані було систематизовано та здійснено їх кодування відповідно до процедури обґрунтованої теорії. В основу кодування даних покладено принципи організації травма-інформованого

середовища: створення безпечного середовища; встановлення довірливих ділових стосунків; взаємодопомога; співпраця та взаємоповага; розширення можливостей учасників освітнього процесу; соціальна справедливість (Головатенко, 2023, с. 70). Кожен з цих кодів було проаналізовано з точки зору засадничих принципів методики навчання іноземних мов, підходів до класного менеджменту на уроках іноземної мови у почат-

кових класах. На третьому етапі дослідження відбулася подальша обробка, узагальнення та систематизація результатів дослідження, а також аналіз можливих модифікацій запропонованих практик до української системи навчання англійської мови як іноземної у початкових класах.

Надалі наведено основні результати дослідження структуровано за принципами організації освітнього середовища на засадах травмаінформованого підходу (Головатенко, 2023, с. 70) із посиланням на окремі роботи із загальної вибірки.

Результати дослідження. Питання створення безпечного середовища у класі розглядається дослідниками у широкому значенні (Klaus D. , 2022, с. 38). Відчуття фізичної та психологічної безпеки учнів забезпечується як на шкільному рівні (наявність укриття, охорони, план дій щодо подолання булінгу тощо), так і на рівні середовища окремого класу. Далі представлено результати метааналізу досвіду створення безпечного середовища класу.

В умовах очного навчання Форбз та Маки описують ефективність зміни інтер'єру класної кімнати на відчуття безпеки учнів (ForbesH. & MakiD., 2019). Клаус емпірично підтверджує, що зміна кольорів на пастельні та приглушені, а також приховування відкритих полиць з метою створення відчуття вільного та незахарашеного простору приміщення класу знижують рівень тривожності учнів. Окрім цього, за результатами якісного дослідження дослідники доводять, що м'яке та приглушене освітлення класу сприяє заспокоєнню дітей (Klaus D. , 2022, с. 47). Психологічний комфорт учнів також забезпечується трансляцією заспокійливої музики на фоні природи, застосуванням аромадифузорів або браслетів-дифузорів для регуляції тривожності та настрою учнів (Klaus D. , 2022, сс. 48-49).

Зазначені вище практики арт-терапії та ароматерапії за підтримки всіх учасників освітнього процесу можна впровадити на уроках англійської мови. При їх впровадженні доцільним буде обговорення цих змін та створення правил класу, які б регламентували поведінку учнів в контексті запропонованих змін. Окрім цього, оскільки елементи арт-терапії та ароматерапії потребують введення нових мовленнєвих зразків до пасивного словника учнів, автор вважає за доцільне створення такого словника мовленнєвих зразків із застосуванням візуальних опор та підкріплення його жестами та мімікою вчителя при наданні інструкцій. Такий словник може бути розміщений на стінах класу, що сприятиме імпліцитному засвоєнню матеріалу учнями.

Створення комфортного середовища класної кімнати також передбачає її організацію на засадах здоров'язберігаючих технологій. Зокрема, Клаус описує застосування дихальних вправ

(Lazy 8: обведення перевернутої вісімки пальцем/рукою разом з регуляцією дихання; Mindful dots: учні розташовують пальці на 10 крапках заспокійливого кольору та рахують від 10 до 1 повільно дихаючи), Maze: учні рухають пальцем невідомі руки лабіринтом та повільно дихають); вправи-заземлення (учні називають речі, які вони бачать; смаки, які вони кушують; або запахи, які вони відчувають); Body scan (учні рухають кожною частиною тіла від пальчиків ніг до голови) (Klaus D. , 2022, сс. 58-61).

Всі зазначені вище завдання на уроках іноземної мови у початковій школі можуть стати частиною тематики ситуативного спілкування «Я, моя родина і друзі» (вираження настрою, опис себе, розуміння та виконання простих вказівок/інструкцій/ команд, кольори, їжа) (Савченко, 2022, с. 44) або бути включеними до рухливої розминки. Їх цінність полягає у активізації лобової частки кори великих півкуль головного мозку та дозволяє учню «м'яко» виходити із ситуації стресу по чергово активізуючи різні зони головного мозку.

У онлайн середовищі Клаус пропонує забезпечувати безпечне середовище шляхом обговорення з учнями правила нетикету, дозволів на зйомку уроків (відео або скріншоти), використання віртуальних фонів, проведення коротких неформальних бесід із учнями на початку уроку (Klaus D. , 2022, с. 39).

Зазначені вище способи сприяють психологічній безпеці учнів. Автор також пропонує обговорити з дітьми налаштування безпеки онлайн-зустрічі (вхід тільки за шкільними електронними поштами, налаштування коду зустрічі, налаштування кімнати очікування, вимоги до імені користувача у зустрічі, тощо). Ці заходи забезпечать кібербезпеку учасників освітнього процесу та знизять ризик участі в онлайн зустрічі сторонніх людей, які можуть отримати доступ до ідентифікованих даних учнів (імен, обличь, голосу тощо).

На думку автора, запропоновані практики безумовно потребують зміни освітнього процесу, а вчитель англійської мови самостійно визначає яким чином здійснити зміни з урахуванням окремих обмежень (наявне фінансування закладу освіти, рівень мовленнєвого розвитку учнів, програмові вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності учнів).

Питання створення безпечного освітнього середовища тісно пов'язане із встановленням довірливих стосунків у групі за яких кожного учасника освітнього процесу приймають таким, який він є. Дослідники спостерігають ефективність прийому роботи в колі (circle time) на початку дня або уроку для згуртування колективу та фасилітації неформального спілкування учасників освітнього процесу (Klaus D. , 2022, сс. 49-50). Зміст цієї форми

роботи розгортається навколо навчання учнів емоційної саморегуляції, згуртування колективу та формування позитивних та здорових відносин у групі. Дослідники також емпірично доводять, що практики спілкування з метою розвитку довіри між учасниками освітнього процесу позитивно сприяють резильєнтності учнів (Ellison & Walton-Fisette, 2022, сс. 91-95).

На уроках ІМ у початковій школі автор пропонує додати до традиційної мовленнєвої розминки питання, які орієнтовані на особистий досвід учня та те, як учень проводить свій час, які труднощі він переживає. Прикладами питань можуть бути *What is your happiest memory this week? What was the most exciting thing you did yesterday? What is challenging for you now?* тощо. Такі питання дозволять учню навчитися ідентифікувати власні почуття та емоції, а також вербалізувати їх.

Разом з тим, автор усвідомлює, що даючи відповідь на ці питання учень відчуватиме брак мовленнєвих зразків або лексико-граматичного матеріалу. Відтак роль вчителя полягатиме у наданні контекстної підтримки (*scaffolding*), представленні візуальних опор, або ж застосуванні технології транслінгвізму. При роботі із таким адаптованим матеріалом учителю варто за ціль ставити вільне висловлення учнем думок (*fluency*), а не їх граматичне оформлення (*accuracy*). Така практика мотивуватиме учня до використання ІМ у реальних життєвих ситуаціях та з позамовною метою.

Взаємодопомога, співпраця та взаємоповага між учасниками освітнього процесу має різні способи реалізації в освітньому процесі. До прикладу, Клаус описує результати емпіричного експерименту у якому вчитель навчав учнів інформації про функціонування мозку (метакогнітивний компонент) з метою підвищення обізнаності учнів про те, що з ними відбувається та навчання контролю за власною поведінкою та емоціями (Klaus D., 2022, с. 50). Результати якісного дослідження свідчать про ефективність навчання учнів про фізіологію емоцій. При цьому учні можуть також опанувати навички первинної психологічної допомоги іншим та/або емпатії.

Форбз та Макі описують створення традицій групи та цінностей групи як ефективний спосіб згуртування колективу з метою створення позитивного мікроклімату групи (Forbes & Maki, 2019, сс. 30-32).

На думку автора, показ цінностей класу у класній кімнаті та регулярне звернення до цього етичного кодексу кожного уроку ІМ сприятиме формуванню соціальної та громадянської ключової компетентності учнів. Окрім цього, на прикладі мовленнєвих зразків (*Be friendly, Be respectful, Have fun* тощо) учні імпліцитно засвоюють наказовий спосіб дієслів (*the Imperative Mood*).

Серед принципів організації освітнього процесу у межах травма-інформованого підходу

важливого значення також набуває *розширення можливостей учасників освітнього процесу (empowerment)*. Організація уроків англійської мови на засадах комунікативного підходу передбачає рівноправну участь учня в освітньому процесі на суб'єкт-суб'єктній основі та надання учню можливості висловлювати свою думку англійською мовою (Brown & Lee, 2015, сс. 582-583), (Котенко & Соломаха, 2013, сс. 32-33).

Окрім цього, дослідники травма-інформованого підходу пропонують розширювати можливості учасників освітнього процесу шляхом реалізації технології соціально-емоційного навчання (далі — СЕН) та створення сприятливого середовища для когнітивного розвитку учнів, емоційної регуляції та м'яких соціальних навичок. Результати емпіричних досліджень свідчать про те, що комплексне запровадження технології СЕН сприяє підвищенню успішності учнів (Lau & Shea, 2022, сс. 2-3) Лау та Ші описують шляхи інтеграції СЕН у формування елементарних навичок грамотності у вивченні англійської як іноземної мови. Серед вправ, які дослідники пропонують як такі, що сприятимуть формуванню навичок СЕН, визначено такі: читання діалогів у ролях, літературне коло, розігрування сцен у ролях, обговорення питань на рефлексію, цілепокладання тощо (Lau & Shea, 2022, с. 4). Дослідники поклали зразки цих завдань в основу розвитку умінь дітей у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, розвитку навичок СЕН та академічних навичок (Lau & Shea, 2022, сс. 7-8).

Автор цілком згоден з думкою науковців про доцільність такої інтеграції. Програмою з ІМ передбачено формування соціальної та громадянської компетентності, які можна інтерпретувати та реалізувати через СЕН (Савченко, 2022, с. 34).

Наступним принципом травма-інформованого підходу є *соціальна справедливість*. Реалізація цього принципу у дослідженнях описана на рівні впровадження окремих технологій навчання (технологія соціальної справедливості, технологія відновної справедливості, технологія навчання культурної стійкості на уроках ІМ тощо). В основі технології соціальної справедливості лежить робота із поглядами учнів та запропонованими їм на уроках матеріалами у межах рамки соціальної справедливості, компонентами якої є знання змісту матеріалу, інструменти критичного аналізу, інструменти дії та соціальних змін, інструменти власної рефлексії та міжкультурна групова динаміка (Hackman, 2005, с. 104). В основі технології відновної справедливості лежить ідея про те, що кожна людина може припускатися помилок. Ключовими поняттями є потреби окремого учня в класі, потреби тих, кого образили, відновлення взаємин між сторонами конфлікту, створення можливостей для визнання помилок та виправлення власних невірних вчинків (Erb & Erb, 2018, сс. 91-104). Технологія навчання культурної стій-

кості реалізується через актуалізацію культурного досвіду учнів та включення тематики про їх власну культуру до змісту навчання ІМ (Aceves & Orosco, 2014). Дослідники пропонують впровадження технології шляхом навчання у співпраці, швидкого зворотнього зв'язку, надання контекстної підтримки із застосуванням методу scaffolding, моделювання ситуацій та інтеграції окремих підходів (підхід до вирішення проблем (problem-solving approach) та дитиноцентрований підхід) (Aceves & Orosco, 2014, сс. 13-21).

На уроках ІМ у початковій школі бажаним є впровадження окреслених технологій або їх окремих елементів. До прикладу, адаптація матеріалів підручника за рамкою соціальної справедливості дозволить розширити світогляд учнів, подолання соціальної стигматизації, навчання соціальної активності на практичному рівні, а також забезпечить формування таких ключових компетентностей як соціальна та громадянська, а також обізнаність та самовираження у сфері культури.

Окрім цього, впровадження цих технологій забезпечить формування навичок у мовленнєвих функціях вибачення, подяка, вираження настрою. Оскільки структура речень у вираженні цих мовленнєвих функцій може містити кліше та стали мовні звороти, доцільним буде навчання умінь у говорінні та письмі на основі незавершених речень (sentence frames) та надання значної кількості контекстної підтримки (scaffolding). Варто також відзначити позитивну динаміку у реалізації технології навчання культурної стійкості на уроках ІМ в Україні шляхом використання підручників адаптованих відповідно до стандартів Нової Української Школи, або таких, які мають додатки для українських школярів.

Зазначені вище результати дослідження свідчать про значну кількість практик, яку вчителі застосовують у межах реалізації травма-інформованого підходу. Запропоновані автором шляхи адаптації зарубіжного досвіду ґрунтуються на провідних методичних принципах навчання англійської мови як іноземної. Окремо варто також зазначити необхідність не тільки вивчення практик реалізації цього підходу, а й змісту підготовки майбутніх вчителів до впровадження цього підходу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження мало на меті здійснити метааналіз практичних способів

реалізації принципів травма-інформованого навчання та окреслити шляхи їх адаптації до системи навчання англійської мови в початкових класах в Україні. Результати дослідження свідчать що з метою створення безпечного середовища ефективним є зміна фізичного простору класу (інтер'єру класу, застосування прийомів арт-терапії, ароматерапії), зміни до класного менеджменту (обговорення правил нетикету з учнями, регулярне проведення роботи в колі (circle time), створення кодексу правил групи або цінностей групи тощо), та технологізація процесу навчання англійської мови (впровадження здоров'язберігаючих технологій, навчання учнів емоційної саморегуляції та вираження власних емоцій, впровадження технології транслінгвізму, технології соціально-емоційного навчання, технології соціальної справедливості, технології відновної справедливості, технології навчання культурної стійкості на уроках ІМ).

Запропоновані практики реалізації травма-інформованого підходу передбачають використання мовленнєвих зразків, які учні ще не опанували в межах уроків ІМ. З огляду на це, автор пропонує такі шляхи їх адаптації на уроках англійської мови: внесення змін до класного менеджменту (створення правил класу; використання візуальних опор, міміки та жестів; адаптація матеріалів до уроку з метою урахування принципів травма-інформованого навчання). Окрім цього, методичного характеру зміни передбачають імпліцитне засвоєння мовленнєвих зразків; зміну змісту рухливих розминок та мовленнєвих розминок; надання учням контекстної підтримки (scaffolding); організація співпраці учасників освітнього процесу; надання їм швидкого зворотнього зв'язку; робота зі змодельованими ситуаціями з метою розвитку емоційного інтелекту; технологізація освітнього процесу; надання учням незавершених речень з метою допомоги їм у висловленні власної думки; використання підручників із адаптованим культурним компонентом, тощо.

Перспективою подальшого дослідження є впровадження травма-інформованого підходу до змісту підготовки майбутніх учителів англійської мови та здійснення компаративного дослідження змісту підготовки вчителів до реалізації завдань травма-інформованого підходу.

ДЖЕРЕЛА

1. Aceves T. C., Orosco M. J. *The CEEDAR Center at the University of Florida. The CEEDAR Center.* URL: <https://cedar.education.ufl.edu/wp-content/uploads/2014/08/culturally-responsive.pdf> (дата звернення: 21.04.2023).
2. Brown H., Lee H. *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy.* 4th ed. New York: Pearson Education, 2015. 688 p.
3. Dombo E. A., Sabatino C. A. *Trauma and Its Sequelae in Children and Adolescents. Creating Trauma-Informed Schools.* 2019. P. 9–23. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190873806.003.0002> (eng)

4. Early Childhood Education Interns' and Cooperating Teachers' Discussions on Trauma-Informed Practices / C. Dewhirst et al. *Action in Teacher Education*. 2023. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/01626620.2023.2209040> (eng)
5. Ellison D. W., Walton-Fisette J. “It’s more about building trust”: Physical education teachers’ experiences with trauma-informed practices. *European Physical Education Review*. 2022. № 28(4). P. 906-922. URL: <https://doi.org/10.1177/1356336x221096603> (eng)
6. Erb, C., & Erb, P. Making Amends: A Restorative Justice Approach to Classroom Behavior. *Teacher Educators’ Journal*. 2018. № 11. С. 91-104. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1174727> (дата звернення: 21.04.2023). (eng)
7. Forbes H., Maki D. Classroom180: A Framework for Creating, Sustaining, and Assessing the Trauma-Informed Classroom. Boulder : Beyond Consequences Institute, 2020. 339 p.
8. Glass G. V., McGaw B., Smith M. L. Meta-Analysis in Social Research. Beverly Hills : Sage Publications, 1981. 279 p.
9. Hackman H. W. Five Essential Components for Social Justice Education. *Equity & Excellence in Education*. 2005. № 38(2). P. 103–109. URL: <https://doi.org/10.1080/10665680590935034> (eng)
10. Klaus, D. Implementing a Trauma-Informed Compassionate Classroom to Increase Student Engagement and Academic Achievement. ProQuest Dissertations & Theses Global, 2022. 115 p. URL: <https://www.proquest.com/docview/2660058115/fulltextPDF/1F426C91ADBB461DPQ/1?accountid=14586> (дата звернення: 21.04.2023).
11. Lau, W., & Shea, M. Empowering English learners in the classroom through culturally responsive social-emotional teaching practices. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2022. P. 1-19. URL: <https://doi.org/10.1080/01434632.2022.2078337> (eng)
12. Lightbown, P., & Spada, N. How languages are learnt (fourth edition). Oxford, 2013. 252 p.
13. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Spotlight: Building resilient and trauma-informed communities. *SAMHSA Spotlight Series*. Walla Walla, 2017. URL: <https://store.samhsa.gov/product/Spotlight-Building-Resilient-and-Trauma-Informed-Communities-Walla-Walla-WA-Mobilizing-the-Community-for-Resilience/SMA17-5020>. (дата звернення: 11.04.2023).
14. Головатенко, Т. Освітлогічний вимір концепту “травма-інформований підхід” у системі професійної підготовки вчителів початкових класів. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 8(26). С. 65-77. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8\(26\)-65-77](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8(26)-65-77) (ukr)
15. Методика навчання іноземних мов у початковій школі / О.В.Котенко та ін. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 357 с.
16. Про організацію освітнього процесу. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/kerivnykam_06_03_org_osvit_procusu.pdf (дата звернення: 15.04.2023).
17. Радіо Свобода: У більшості областей України відновили освітній процес — міністр. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-osvita-vidnovlennya/31752216.html> (дата звернення: 15.11.2022).
18. Савченко, О. Навчальні програми для 1-4 класів. URL: Міністерство освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Турова.osvitnya.prohrama.1-4/Турова.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (дата звернення: 15.04.2023).
19. Указ Президента України № 64/2022 Про введення воєнного стану в Україні. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 11.04.2023). (ukr)

REFERENCES

1. Aceves T. C., Orosco M. J. The CEEDAR Center at the University of Florida. The CEEDAR Center. URL: <https://ceedar.education.ufl.edu/wp-content/uploads/2014/08/culturally-responsive.pdf> (дата звернення: 21.04.2023).
2. Brown H., Lee H. Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. 4th ed. New York: Pearson Education, 2015. 688 p.
3. Dombo E. A., Sabatino C. A. Trauma and Its Sequelae in Children and Adolescents. *Creating Trauma-Informed Schools*. 2019. P. 9–23. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190873806.003.0002> (eng)
4. Early Childhood Education Interns and Cooperating Teachers Discussions on Trauma-Informed Practices / C. Dewhirst et al. *Action in Teacher Education*. 2023. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/01626620.2023.2209040> (eng)
5. Ellison D. W., Walton-Fisette J. “Its more about building trust”: Physical education teachers’ experiences with trauma-informed practices. *European Physical Education Review*. 2022. № 28(4). P. 906-922. URL: <https://doi.org/10.1177/1356336x221096603> (eng)
6. Erb, C., & Erb, P. Making Amends: A Restorative Justice Approach to Classroom Behavior. *Teacher Educators Journal*. 2018. № 11. S. 91-104. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1174727> (дата звернення: 21.04.2023). (eng)

7. Forbes H., Maki D. Classroom180: A Framework for Creating, Sustaining, and Assessing the Trauma-Informed Classroom. Boulder : Beyond Consequences Institute, 2020. 339 p.
8. Glass G. V., McGaw B., Smith M. L. Meta-Analysis in Social Research. Beverly Hills : Sage Publications, 1981. 279 p.
9. Hackman H. W. Five Essential Components for Social Justice Education. Equity & Excellence in Education. 2005. № 38(2). P. 103–109. URL: <https://doi.org/10.1080/10665680590935034> (eng)
10. Klaus, D. Implementing a Trauma-Informed Compassionate Classroom to Increase Student Engagement and Academic Achievement. ProQuest Dissertations & Theses Global, 2022. 115 p. URL: <https://www.proquest.com/docview/2660058115/fulltextPDF/1F426C91ADBB461DPQ/1?accountid=14586> (data zvernennia: 21.04.2023).
11. Lau, W., & Shea, M. Empowering English learners in the classroom through culturally responsive social-emotional teaching practices. Journal of Multilingual and Multicultural Development. 2022. P. 1-19. URL: <https://doi.org/10.1080/01434632.2022.2078337> (eng)
12. Lightbown, P., & Spada, N. How languages are learnt (fourth edition). Oxford, 2013. 252 p.
13. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Spotlight: Building resilient and trauma-informed communities. SAMHSA Spotlight Series. Walla Walla, 2017. URL: <https://store.samhsa.gov/product/Spotlight-Building-Resilient-and-Trauma-Informed-Communities-Walla-Walla-WA-Mobilizing-the-Community-for-Resilience/SMA17-5020>. (data zvernennia: 11.04.2023).
14. Holovatenko, T. Osvitlohichnyi vymir kontseptu "travma-informovanyi pidkhid" u systemi profesiinoi pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv. Perspektyvy ta innovatsii nauky. 2023. № 8(26). S. 65-77. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8\(26\)-65-77](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8(26)-65-77) (ukr)
15. Metodyka navchannia inozemnykh mov u pochatkovii shkoli / O.V.Kotenko ta in. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2013. 357 s.
16. Pro orhanizatsiiu osvithnoho protsesu. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/kerivnykam_06_03_org_osvit_procesu.pdf (data zvernennia: 15.04.2023).
17. Radio Svoboda: U bilshosti oblastei Ukrainy vidnovyly osvithnii protses — ministr. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-osvita-vidnovlennya/31752216.html> (data zvernennia: 15.11.2022).
18. Savchenko, O. Navchalni prohramy dlia 1-4 klasiv [Curriculum for Grades 1-4]. URL: Ministry of Education and Science of Ukraine: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvithna.prohrama.1-4/Typova.osvithna.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (Accessed on: 15.04.2023). (ukr)
19. Ukaz Prezydenta Ukrainy No 64/2022 Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 On the introduction of martial law in Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Accessed on: 11.04.2023). (ukr)

Holovatenko T.

IMPLEMENTING PRINCIPLES OF TRAUMA-INFORMED APPROACH IN TEACHING ENGLISH IN PRIMARY SCHOOLS: META-ANALYSIS OF INTERNATIONAL PRACTICES

Abstract. *The article dwells on the problem of practical implementation of trauma-informed approach in English language lessons in primary schools. The research is relevant due to the insufficient development of practices of the implementation of this approach in the conditions of military aggression and the absence of comparative studies aimed at adapting foreign experience to Ukrainian realities.*

The article aims to provide a comprehensive analysis of international practices in implementing the trauma-informed approach based on the meta-analysis of empirical research and suggest ways to adapt it to the specifics of English language teaching in Ukrainian primary schools.

The article is grounded in a qualitative research methodology using the grounded theory method through the meta-analysis of empirical data. The empirical data were obtained from source databases such as ProQuest Dissertations, Scopus, and Web of Science (n=155). The research results are structured based on the principles of organizing a trauma-informed environment, including creating a safe environment, establishing trusting relationships, supportive practices, collaboration and mutual respect, empowerment, and social justice.

The studied practices are based on changes in the physical classroom space, modifications to classroom management, and the use of various educational approaches in English language teaching. The ways of adapting these practices are structured into changes involving classroom management and modifications of teaching practices. Further comparative analysis of teacher training programs for the implementation of the trauma-informed approach is needed.

Keywords: *safety, mutual assistance, trust, foreign language, teacher training, primary grades, collaboration and mutual respect, trauma-informed environment.*

Стаття надійшла до редакції: 02.05.2023р.

Прийнято до друку: 23.05.2023р.